

С. Я. Єлецьких,
доктор економічних наук,
Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

ВНУТРІШНЯ СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ СТІЙКИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Фінансова стійкість є одним з найважливіших елементів фінансового стану підприємства, який забезпечує діяльність підприємства на основі збільшення прибутку, платоспроможності і кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику. Саме фінансова стійкість є гарантією виживання і розвитку будь-якого підприємства. Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використанням. Вищою формою стійкості підприємства є його здатність до розвитку (адаптації до нових умов господарювання, оновлення і подальшого вдосконалення), що викликає необхідність мати гнучку структуру фінансових ресурсів та обумовлює актуальність вдосконалення методів комплексної оцінки фінансової стійкості підприємства. Таким чином, розробка механізму управління фінансово стійким розвитком підприємства є досить актуальним і своєчасним питанням для забезпечення сталості та певного рівня конкурентоспроможності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різних аспектів управління сталим розвитком підприємства (організації) і моделюванню даного процесу присвячені роботи Н. Ветрової [1], Ф. Зінов'єва [2], М. Афанас'єва, В. Рогожина, В. Рудики [3], Ю. Лисенка, П. Єгорова [4], С. Жданова [5], М. Кизима, В. Забродського, В. Зінченка, Ю. Копчака [6], Г. Дібніса, В. Адоніна [7], О. Кульмана [8] та ін.

Узагальнюючи результати їх досліджень, відзначимо наступне: розкриття суті поняття «механізм управління фінансово стійким розвитком підприємства» припускає, перш за все, конкретизацію основних положень, що розкривають його зміст без урахування особливостей, обумовлених організаційно-правовою формою господарювання та видом економічної діяльності, а саме: «механізм», «господарський механізм», «господарський механізм управління», «господарський механізм управління розвитком», «механізм управління стійким розвитком». Однак недостатньо розробленим є уточнення суті цього поняття з урахуванням особливостей, властивих підприємствам, які функціонують в умовах кризи.

Ціллю статті є визначення місця механізму управління розвитком підприємства в економічному механізмі управління підприємством і його еволюційних форм та розробка внутрішньої структури ме-

ханізму управління фінансово стійким розвитком підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Господарський механізм трансформаційної економіки представляється як «...комплекс науково обґрунтованих, спеціально розроблених і законодавчо закріплених державою форм і методів дії на соціально-економічний розвиток суспільства на мікро-, мезо- і макрорівні з метою реалізації інтересів суб'єктів і об'єктів господарювання» [1, с. 86–87]. При цьому слід виділяти три функції господарського механізму: 1) забезпечення відповідності конкретних господарських форм рівню розвитку продуктивних сил соціально-економічної системи (СЕС); 2) забезпечення реалізації інтересів суб'єктів і об'єктів господарювання; 3) підтримка економічної політики держави. А оскільки всі функції знаходяться в єдності та взаємно доповнюють одна одну, то немає необхідності виділяти окремо «механізм використання законів» і «механізм реалізації економічних інтересів», оскільки вони реалізуються безпосередньо у функціях господарського механізму.

В умовах ринку поняття «господарський механізм» має враховувати такі важливі аспекти, як конкуренцію й економічну лібералізацію, тобто атрибути, властиві саме ринковій системі господарювання [2, с. 5].

На відміну від класичних підходів представляється, що господарський механізм ринкової економіки слід розглядати як складну, динамічну систему і, згідно з функціональним підходом, виділяти в його складі зовнішню (організаційну) та внутрішню (сутнісну) структури, а також підсистему критеріїв і індикаторів, за допомогою яких визначається ефективність господарського механізму.

Отже, організаційна структура господарського механізму соціально-економічної системи (СЕС) містить такі елементи: забезпечувальну сферу, що формує принципи господарського механізму; функціональну сферу, що містить три підсистеми – механізм організації економічної діяльності, механізм забезпечення економічної діяльності та механізм управління економічною діяльністю; критерії й індикатори ефективності господарського механізму.

У ринковій економіці вплив господарського механізму на різні аспекти розвитку СЕС проявляється кількісно та якісно. Кількісний вплив господарського механізму визначається сумою економічних

ресурсів, що акумулюються та виділяються на різні цілі, а якісно – у способах формування економічних ресурсів, каналах і формах їх руху, умовах виділення. Саме якісні аспекти розвитку господарського механізму обумовлюють його внутрішню структуру, що містить дві підсистеми – ресурсне забезпечення та економічне регулювання.

Необхідно зазначити, що ресурсне забезпечення суб'єктів господарювання у плановій економіці здійснювалося, в основному, за рахунок засобів Державного бюджету, тоді як в ринковій економіці – за рахунок самофінансування (власних фінансових ресурсів юридичних і фізичних осіб), банківського кредитування (виділення грошових коштів на принципах терміновості, платності, поворотності та забезпеченості), акціонування (колективного фінансового забезпечення, мобільної та раціональної форми концентрації та перерозподілу фінансових ресурсів, що забезпечує суспільний контроль за ефективністю використання грошових коштів через вторинні ринки цінних паперів), інвестування (вкладення засобів у різні об'єкти з метою отримання доходу у вигляді дивідендів або соціального ефекту) й оренди (операційної або фінансової).

Аналізуючи діяльність підприємства як основного господарюючого суб'єкта ринкової економіки, Н. Афанасьєв, В. Рогожин і В. Рудика ототожнюють поняття «господарський механізм» і «господарський механізм управління», розуміючи під ним «... цілісну систему, яка складається зі взаємопов'язаних підсистем: критерії управління й оцінювання персоналу; елементи об'єкта управління, на які здійснюються дії (чинники управління); ресурси і стимули, за допомогою яких здійснюється дія; методи розрахунку й ухвалення управлінських дій» [3, с. 53]. Вищезгаданими авторами підкреслюється системний характер господарського механізму управління, а також можливість формування стійких конфігурацій (шаблонів) вирішення завдань у процесі стабільного функціонування підприємства та СЕС у цілому.

Ю. Лисенко та П. Єгоров ототожнюють поняття «господарський механізм» і «ринковий механізм функціонування економіки». При цьому вони стверджують, що «... ринковий механізм функціонування економіки пред'являє нові вимоги до внутрішнього механізму управління підприємством (ВМУП), який повинен розроблятися як для окремих елементів, так і для всього підприємства в цілому, та націлюватися на активізацію людського чинника, гнучкість і пристосовність до зовнішнього оточення, що забезпечує підприємству належну ефективність і конкурентоспроможність» [4, с. 86]. На їх думку, основою розвитку ВМУП є зміна організації виробництва, праці й управління, а також «пристосування» організаційно-економічного механізму до ринкових умов господарювання.

С. Жданов стверджує, що аналіз процесу управління сучасним підприємством як складною та динамічною системою містить такі важливі функції, як визначення цілей, планування, облік, звітність, контроль; управління виробництвом, постачанням, збутом; нормування, технічне обслуговування; управління фінансами, персоналом, структурою підприємства, внутрішніми комунікаціями та зв'язками з багатьма іншими зовнішніми організаціями. Це дозволяє виділити в рамках загальної системи управління три підсистеми: виробничу, організаційну й економічну. У свою чергу, процес економічного управління здійснюється та відбувається шляхом передачі необхідної об'єктивної інформації як від низу до верху, так і зверху вниз через основні структурні елементи існуючого господарського механізму, під яким слід розуміти «... структурну сукупність організації його функціонування, методів здійснення економічних відносин у процесі господарської діяльності з виробництва та реалізації матеріальної або інформаційної продукції, що випускається, забезпечення послуг, отримання за них виручки, використання основних і оборотних фондів і капітальних вкладень, підвищення економічної ефективності діяльності підприємства» [5, с. 8].

Узагальнюючи вищесказане, слід зазначити, що механізм управління розвитком підприємства як СЕС проходить у своєму розвитку три стадії еволюції (набуває три еволюційні форми): механізм адаптації та коректування діяльності підприємства до змін економічного, соціально-демографічного та політичного середовища, а також коливань на світовому, національному, регіональному та галузевому ринках; механізм оновлення, що припускає розширене відтворення на інноваційній основі техніки, технології, організації й управління підприємством; механізм вдосконалення, що передбачає, з одного боку, ліквідацію диспропорцій, що існують на підприємстві, і суперечностей, а з іншої – створення нових диспропорцій і суперечностей як джерел подальшого розвитку. Саме цим механізм управління розвитком відрізняється від механізму управління функціонуванням підприємства. Місце механізму управління розвитком підприємства в економічному механізмі управління підприємством і його еволюційні форми представлено на рис. 1.

У складі механізму управління фінансово стійким розвитком підприємства необхідно виділити внутрішню структуру, що визначає суть цього механізму (рис. 2).

Основним компонентом механізму управління розвитком підприємства є мета або цільова функція, що передбачає постановку конкретних цілей у галузі економічного розвитку підприємства й визначення терміну їх реалізації. Цільова функція містить у собі низку цілей, поєднаних у єдину систему, що має певну ієрархічну структуру.

Рис. 1. Місце механізму управління розвитком підприємства в економічному механізмі управління підприємством і його еволюційні форми

Формування цільової функції є складним процесом, що пов'язаний із виробленням стратегічних напрямків соціально-економічного розвитку, прийняттям відповідних рішень і виробленням механізму їх реалізації. Накреслюючи цільові функції, держава бере на себе не тільки те, що непідвладне ринковій системі. Найважливішим напрямом реалізації цільової функції є визначення пріоритетів економічного розвитку підприємства. Саме вона визначає (задає) вектор розвитку підприємства як системи.

Цілі управління розвитком підприємства повинні базуватися на таких принципах: 1) досяжності, тобто очікуваний результат розвитку підприємства повинен відповідати реальним і потенційним його можливостям (ресурсним і організаційним); 2) несуперечності умовам зовнішнього середовища; 3) прогресивності, тобто можливості підтримувати процес стійкого розвитку з урахуванням особливостей стадій життєвого циклу підприємства; 4) своєчасності, тобто забезпечувати безперервність процесу розвитку підприємства за рахунок перманентного формування і вибору нової мети після досягнення попередньої; 5) інтегрованості, тобто поєднувати в собі інтереси та прагнення різних зацікавлених сторін і підприємства в цілому.

Побудована на цих принципах мета розвитку підприємства формує мету функціонування власне механізму управління його розвитком, яка полягає в створенні адекватного реаліям господарювання

комплексу методів, програм і технологій управління розвитком підприємства, що регламентують його поведінку залежно від стадії та фази життєвого циклу.

З вищесказаного виходить, що механізм управління фінансово стійким розвитком підприємства (МУФСРП) відрізняється від механізму управління розвитком підприємства, по-перше, характером проєктованого розвитку – стійкого, згідно з яким система підприємства здатна не тільки сприймати збудливі дії мінливого зовнішнього середовища, але й успішно (ефективно) функціонувати. По-друге, цільовою спрямованістю на фінансово стійкий розвиток, згідно з яким кожен господарюючий суб'єкт, акумулюючи фінансові ресурси (джерела формування майна), прагне оптимізувати співвідношення «власні / залучені (позикові)» виходячи з реалій функціонування.

По-третє, характером управління – параметричне адаптивне управління функціонуванням підприємства з елементами раннього попередження впливу зовнішніх дестабілізуючих чинників.

Висновки. На першому місці у складі внутрішньої структури МУФСРП – цільова функція, яка складається з цілей, які визначаються для кожного з елементів структури. Цілі розвитку підприємства залежать від тенденцій розвитку зовнішнього середовища (світової та національної економіки), середовища найближчого оточення (регіону, галузі), внут-

рішнього середовища (визначається виходячи із стадії та фази життєвого циклу). Найбільш активною складовою цільової функції підприємства є цілі, які

формуються внутрішнім середовищем, що буде враховано надалі під час розроблення системи критеріїв й індикаторів ефективності МУФСРП.

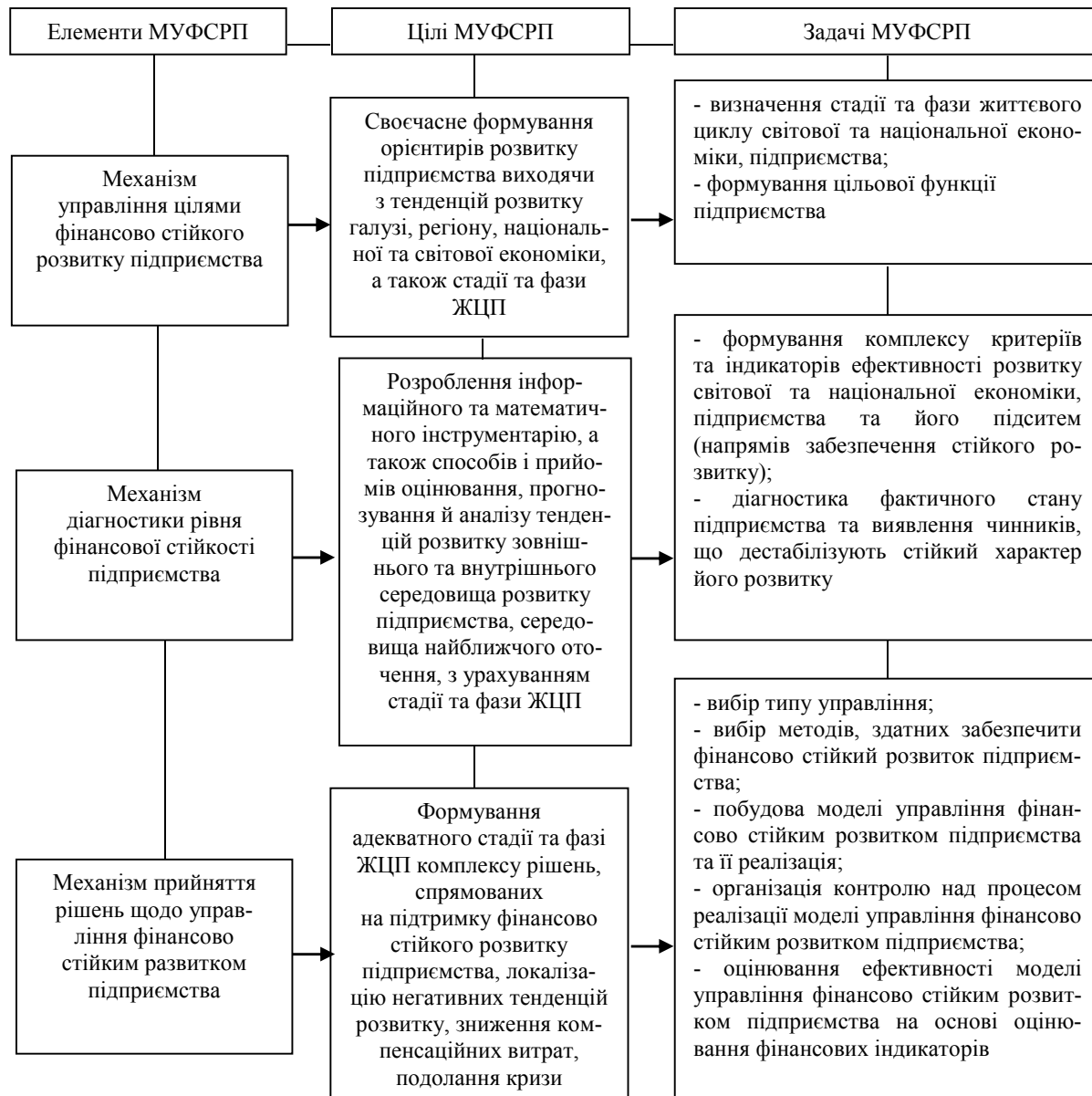

Рис. 2. Внутрішня структура механізму управління фінансово стійким розвитком підприємства

У свою чергу цілі елементів структури МУФСРП конкретизуються за допомогою завдань, відповідно до яких формуються (підбираються) методи, здатні забезпечити (підтримати) фінансово стійкий розвиток підприємства, і будується модель управління. Ефективність розробленої моделі управління фінансово стійким розвитком підприємства залежить від рівня організації контролю над процесом її реалізації, тобто від організаційного супроводу.

Система критеріїв досягнення мети (другого компоненту механізму управління фінансово стійким розвитком підприємства) є певним кількісним

спектром (сукупністю) одного або декількох показників (індикаторів), що характеризують плановий (прогнозний) вектор його розвитку.

Виходячи з особливостей діяльності підприємств в умовах ринкової економіки, пропонується згрупувати критерії досягнення мети МУФСРП у три блоки:

1) критерії оцінювання показників, що відображають стійкість розвитку зовнішнього середовища (світова та національна економіка) і, відповідно, ефективність адміністративно-управлінської діяльності;

2) критерії оцінювання показників, що відображають стійкість розвитку середовища найближчого оточення (регіон, галузь) і, відповідно, ефективність адміністративно-господарської діяльності;

3) критерії оцінювання показників, що відображають стійкість розвитку внутрішнього середовища функціонування підприємства і, відповідно, ефективність управлінсько-господарської діяльності.

Література

1. **Ветрова Н.М.** Механизм хозяйствования трансформационной экономики: сущность, функции и структура / Н.М. Ветрова, Э.В. Рогатенюк // Экономика. Менеджмент. Підприємництво: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ: СНУ, 2005. – Вип. 14 (1). – С. 84-90. 2. **Зиновьев Ф.В.** Формирование эффективных механизмов хозяйствования в агропромышленном комплексе Крыма: [моногр.] / Ф.В. Зиновьев. – Симферополь: Таврия, 2001. – 260 с. 3. **Афанасьев Н.В.** Управление развитием предприятия: [моногр.] / Н.В. Афанасьев, В.Д. Рогожин, В.И. Рудыка. – Х.: Издательский Дом «ИНЖЕК», 2003. – 184 с. 4. **Лысенко Ю.** Организационно-экономический механизм управления предприятием / Ю. Лысенко, П. Егоров // Экономика Украины. – 1997. – № 1. – С. 86-87. 5. **Жданов С.А.** Механизмы экономического управления предприятием: [учеб. пособ. для вузов] / С.А. Жданов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 319 с. 6. **Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства**: моногр. / М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко, Ю.С. Копчак. – Х.: ИНЖЕК, 2003. – 144 с. 7. **Дибнис Г.И.** Проектирование административно-оперативного управления на предприятии / Г.И. Дибнис, В.В. Адонина // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 88. – Т. 3. – С. 88-92. 8. **Кульман А.** Экономические механизмы: [пер. с фр.] / [общ. ред. Н.И. Хрусталева]. – М.: А/О Издательская группа «Прогресс», «Университет», 1993. – 192 с.

Єлецких С. Я. Внутрішня структура механізму управління стійким розвитком підприємства

В статті розглянуто і проаналізовано існуючі підходи вітчизняних і зарубіжних учених-економістів до трактування суті поняття «механізм управління стійким розвитком»; визначено взаємозв'язок даного поняття з такими поняттями як: «механізм», «господарський механізм», «господарський механізм управління», «господарський механізм управління розвитком».

Ключові слова: підприємство, соціально-економічна система, механізм управління, стійкий розвиток, господарський механізм, внутрішня структура.

Єлецких С. Я. Внутренняя структура механизма управления устойчивым развитием предприятия

В статье рассмотрены и проанализированы существующие подходы отечественных и зарубежных ученых-экономистов к трактовке сущности понятия «механизм управления устойчивым развитием»; определена взаимосвязь данного понятия с такими понятиями как «механизм», «хозяйственный механизм», «хозяйственный механизм управления», «хозяйственный механизм управления развитием».

Ключевые слова: предприятие, социально-экономическая система, механизм управления, устойчивое развитие, хозяйственный механизм, внутренняя структура.

Yeletsykh S. The internal structure of the control mechanism of sustainable development of enterprises

In the article describes and analyses existing approaches of domestic and foreign scientists-economists to the interpretation of the essence of the concept "mechanism of management of sustainable development"; discovered the relationship of this concept with the concepts of "mechanism", "economic mechanism", "economic mechanism of management", "economic mechanism of management of development".

Keywords: enterprise, social and economic system, management mechanism, sustainable development, economic mechanism, internal structure

Стаття надійшла до редакції 10.08.2016

Прийнято до друку 21.09.2016